

Archeologický výskum stredovekého hrádku v Divinke, poloha Hradisko¹

Archaeological Excavations of Medieval Stronghold in Divinka, Site Hradisko

---

Michal Holeščák – Andrea Slaná

Abstract

Presented article focuses on the archaeological excavations of medieval stronghold on the hill Hradisko, in the cadaster of the village Divinka, realized by the authors during the summer months of the year 2018. Site consists of small hill plateau, on which was built probably wooden tower, protected by three lines of fortification. On the base of the hill was built rampart of which the earth and stone filling with burnt wooden construction remained. Smaller rampart that succumbed to fire was built on the rim of the plateau. Last line of the defence was pallsade protecting the tower structure. Gathered archaeological material, mostly pottery shards, shows short time period of the inhabitation of the site. Building of the stronghold in the in the border region points out to its' military and guard function. Stronghold in Divinka was based on the radiocarbon dating built on the break of the 13th and 14th centuries. The excavations will continue in the year 2019.

Kľúčové slová: hrádok, Divinka, stredovek, rádiouhlíkové datovanie

Keywords: stronghold, Divinka, Medieval Period, radiocarbon dating

Doterajšie poznatky o lokalite

Obec Divinka administratívne patrí do Žilinského kraja a v rámci neho do okresu Žilina. Dnešný kataster s rozlohou 510 ha vznikol zlúčením dvoch obcí, v súčasnosti miestnych častí – Divinka a Lalinok. Z východnej strany susedí s mestom Žilina, s katastrami mestských častí Vranie a Považský Chlmec, z juhu s katastrom obcí Strážov a Horný Hričov, zo západu s katastrom obce Svederník a zo severu s katastrálnym územím obce Divina. V súčasnosti na juhozápade kataster Divinky zasahuje do vodnej nádrže Hričov. Obec Divinka leží vo východnej

---

¹ Príspevok vznikol vďaka podpore Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0330 v rámci projektu „Človek a krajina na Kysuciach a priľahlom Považí v stredoveku a na začiatku novoveku“.

časti pohoria Javorníky, pri ústí Divinského potoka do rieky Váh.² V časti Lalinok sa severozápadne od hradiska Veľký vrch nachádza malý zalesnený kuželovitý vrch Hradisko, ktorý leží na kóte 508,2 m. Na tomto vrchu je situované stredoveké opevnenie.³ V odborných príspevkoch bol v minulosti hrádok umiestňovaný do katastra obce Divina.⁴ V súvislosti s aktuálnym výskumom hrádka sa jeho presnejšou lokalizáciou zistilo, že podstatná časť telesa vrchu Hradisko, a tým aj stredoveký hrádok leží v katastri obce Divinka.

Už v minulosti sa na Slovensku pozornosť bádateľov sústreďovala na menšie stredoveké opevnené útvary s nálezmi keramiky a iných artefaktov. V rámci archeologických výskumov a prieskumov boli objavené a zdokumentované viaceré objekty, ktoré bývajú v odbornej literatúre označené termínom hrádka. Od stredovekých kamenných hradov sa odlišujú predovšetkým tým, že zemné, prípadne drevozemné opevnenie prevažuje nad murovaným a len minimálne sa stretávame s pozostatkami murovanej architektúry.⁵ Stredovekým hrádkom u nás sa venovali rôzni autori, prehľadne napríklad v jednej zo svojich štúdií A. Habovštiak, ktorý pod týmito sídlami rozumie menšie zemné opevnené útvary s priemerom opevnenej plochy 10 – 40 m, zriedka 50 – 60 m. Za charakteristický znak považuje ich budovanie na prirodzených terénnych vyvýšeninách.⁶ Stredovekým opevneniam na juhozápadnom Slovensku sa okrem iných venoval aj M. Ruttkay, ktorý termín hrádok charakterizuje ako drobné opevnené sídlo nižšej šľachty s pomerne jednoduchou dispozíciou. Najčastejšie má jednu centrálnu stavbu, len ojedinele s viacpriestorovou dispozíciou.⁷ K prínosným pre náš príspevok patrí aj práca J. Maleca, ktorý sa zamerával na spracovanie drobných

---

² *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I.* Bratislava: Veda 1977, s. 318, 319.

³ BEŇKO, J.: *Osídlenie severného Slovenska.* Košice: Východoslovenské vydavateľstvo 1985, s. 9; MORAVČÍK, J.: Archeologické nálezy v Považskom múzeu v rokoch 1981 – 1985. In: *Vlastivedný zborník Považia XVI.* Martin: Osveta 1991, s. 10.

⁴ BEŇKO: Osídlenie, s. 9; MALEC, J.: Drobné stredoveké fortifikácie na strednom Považí. In: *Zborník Slovenského národného múzea CIV. Archeológia 20.* Bratislava: Slovenské národné múzeum. Archeologické múzeum 2010, s. 122; MORAVČÍK: Archeologické nálezy, s. 14; PETROVSKÝ-ŠICHMAN, A.: Slovanské osídlenie severného Slovenska. In: *Vlastivedný zborník Považia VI.* Martin: Osveta 1964, s. 71.

⁵ MALEC: Drobné stredoveké fortifikácie, s. 121; RUTTKAY, M.: Príspevok k poznaniu malých stredovekých opevnení na juhozápadnom Slovensku. In: *Archaeologia historica*, 1992, roč. 17, s. 256, 257.

⁶ HABOVŠŤIAK, A.: Stredoveké hrádka na Slovensku. In: *Vlastivedný časopis*, 1972, roč. 21, č. 1, s. 2 – 8.

⁷ RUTTKAY: Príspevok k poznaniu, s. 253.

stredovekých fortifikácií na strednom Považí.⁸ Z geografického hľadiska do oblasti stredného Považia nepochybne patrí aj hrádok na vrchu Hradisko v Divinke. Hlavnú cestu smerujúcu popri ľavom brehu Váhu v minulosti križovali dôležité komunikácie, ktoré spájali Považie s východnými, severnými a západnými územiaми. Takmer po celej dĺžke viedla považská cesta v bezprostrednej blízkosti Váhu a bývala chránená mnohými opevneniami.⁹

Hradisko v Divinke patrí na území Slovenska k najviac zastúpenému typu výšinného hrádku bez umelo navýšenej plochy. Výstavba týchto opevnení bola ovplyvnená terénom, ktorému sa ich budovanie prispôbilo.¹⁰ Kopec Hradisko z troch strán strmo padá do údolia, čo umožňovalo vybudovanie pevného opevnenia len na jednej prístupovej strane.

Hrádok ako prvý v odbornej literatúre spomína A. Petrovský-Šichman, ktorý tu realizoval terénny prieskum v roku 1947. Opísal ho ako malé, „pozdnohradištné“ opevnenie bez trvalého osídlenia, ktoré chránilo prístup na Veľký vrch.¹¹ Až v roku 1982 tu pracovníci Považského múzea v Žiline (J. Moravčík, O. Šedo) s kolegami z AÚ ČSAV (J. Pavelčík, P. Kouřil a J. Hanák) vykonali zisťovací výskum. Identifikovali malú hornú plošinu, ktorú obopínal nevýrazný val a ďalší val sledoval päť kóty. Sondy vykopalí na viacerých miestach hornej plošiny a v priekope za dolným valom. Pod trávnatým porastom však narazili na skalné podložie. Vo väčšej sonde, ktorá bola umiestnená v telese horného valu objavili fragmenty na kruhu točenej keramiky, uhľíky a kúsky spálenej hliny. Črepy pochádzali z nádob s vysokými vyhnutými a šikmo zrezanými okrajmi. Boli tvrdo vypálené a mali tmavohnedé, čierneho až čierne sfarbenie. Výzdoba pokrývala väčšiu časť tela nádob a pozostávala z nízkych vlnoviek a pravidelných rýh.¹² Napokon opevnenie zamerali a terénny náčrt opevnenia vyhotovili J. Malec a R. Huszár. Na celej ploche osídlenia nezistili stopy murovanej architektúry, či dôkaz staršieho osídlenia. Opierajúc sa o Moravčikove poznatky predpokladali, že táto výhodná strategická poloha bola využitá v 12. až 13. storočí na vybudovanie drevozemného hrádku.¹³

Súčasný výskum lokality

---

⁸ MALEC: Drobné stredoveké fortifikácie, s. 119 – 138.

⁹ Tamže, s. 119.

¹⁰ HABOVŠTIAK: Stredoveké hrádky, s. 4.

¹¹ PETROVSKÝ-ŠICHMAN: Slovanské osídlenie, s. 71.

¹² MORAVČÍK: Archeologické nálezy, s. 14, 15, tab. IV: 1 – 8, 11.

¹³ MALEC: Drobné stredoveké fortifikácie, s. 122.

V letných mesiacoch roku 2018 prebehla za spolupráce Archeologického ústavu SAV Nitra a Považského múzea v Žiline na lokalite prvá fáza systematického archeologického výskumu, ktorý má plánované pokračovanie druhou sezónou v roku 2019. Výskum sa zameril na podrobné zameranie lokality¹⁴ a jej prierezové preskúmanie dvoma sondami. Tieto sa následne predlžovali a rozširovali podľa potreby na základe odhalených stratigrafických situácií (obr. 1). Vykonal sa aj prieskum pomocou detektorov kovov v spolupráci s o. z. Hradiská a geofyzikálny prieskum.¹⁵ Skúmaná lokalita leží na kuželovitom vršku výrazne odčlenenom od okolitého terénu. Na ňom je dvojestupňová predĺžená oválna plošina, ktorá bola z troch strán chránená strmým svahom, prudko spadajúcim do údolia. Jediná schodná prístupová cesta k tejto vrcholovej plošine viedla po šiji z juhozápadného smeru (obr. 1). Na tomto mieste bolo vybudované valové opevnenie dlhé približne 30 m, dodnes viditeľne zachované v teréne, rovnako ako jeho vnútorná priekopa. Na najvyššom bode hrádzku, v mieste kde je umiestnená výšková kóta, skalnaté podložie vystupuje takmer na povrch. Okrem vysekaných jám na osadenie triangulačnej veže, ktorá tu stála v 20. storočí neniesol znaky terénnych úprav. Predpokladaná veža samotného hrádzku nebola potvrdená, o existencii stavby nezachytenej archeologickým výskumom však svedčí hrotitá priekopa, resp. žľab vysekaný do podložia na päte skalnatej homole na vrchole plošiny. V ostatných častiach plošiny boli viditeľné stopy po ľudskej činnosti, najmä dnes už nevýrazný val na okraji plošiny, ktorý zanikol pôsobením ohňa. Táto situácia a jej okolie bude detailne preskúmaná v nasledujúcej sezóne. Detektorový prieskum plošiny priniesol najmä súbor železných hrotov šípov s kvadratickým prierezom upevnených na drevce pomocou tŕňa, datovaných rámcovo do druhej polovice 13. – 14. storočia¹⁶, ale aj menšie množstvo súdobých predmetov dennej potreby. Keramické fragmenty zo sond je taktiež možné rámcovo datovať do obdobia vrcholného stredoveku.

Vonkajšie valové opevnenie

Vonkajší val, chrániaci prístupovú cestu od juhozápadu bol najvyšší v jeho severnej časti a postupne sa znižoval smerom na juh, kde sa plynulo pripájal k päte kužeľa kopca.

---

¹⁴ V spolupráci s geodetom Archeologického ústavu SAV Nitra, M. Bartíkom.

¹⁵ Uskutočnil ho M. Cheben z Archeologického ústavu SAV Nitra.

¹⁶ FARKAŠ, Z.: Stredoveké opevnenie Starý Zámok II pri Pezinku. In: *Zborník Slovenského národného múzea CIX. Archeológia 25*. Bratislava: Slovenské národné múzeum. Archeologické múzeum 2015, s. 278.

V sonde pretínajúcej vonkajšie valové opevnenia bola odhalená vnútorná štruktúra valu s drevenými súčasťami, ako aj súbor vrstiev sýtej červenej farby, naznačujúcich zánik lokality požiarom, ktoré boli prevrstvené hnedou lesnou hlinou s veľkým množstvom kameňov (obr. 2). Zo zuhoľnateného dreva boli odobraté štyri vzorky, ktoré boli podrobené rádiouhlíkovému datovaniu. Vzorky boli určené aj archeobotaničkou J. Mihályiovou, ktorá v nich identifikovala dva druhy drevín, dub (*quercus sp.*) a slivku (*prunus sp.*). Na základe polohy driev, ktoré zrejme ležali prične na os valu je možné uvažovať o zosunutej horizontálnej konštrukcii. Prítomnosť slivkového dreva poskytla možnosť jasnejšie interpretovať nálezové okolnosti. Keďže tenké prúty by vo vnútornej konštrukcii valu nemali význam, interpretujeme spálenú drevenú vrstvu ako zosunuté predné čelo, ktoré bolo tvorené dubovou guľatinou a slivkovým prúteným výpletom v prípadných medzerách. Vnútorne čelo bolo zrejme spevnené kamenným múrom, ktorého deštrukciu nebolo možné v teréne odlíšiť. Pri rádiouhlíkovom datovaní bola prítomnosť tenšieho slivkového dreva taktiež prínosom, keďže na základe nich bolo možné spresniť datovanie, ktoré by bolo v prípade len dubového dreva omnoho širšie a nepresnejšie. Pri odbere vzoriek totiž nebolo možné identifikovať, či odoberaný uhlík pochádza z okrajových alebo centrálnych letokruhov, čo pri dlhovekosti dubu môže robiť rozdiel aj v desaťročiach. Ostatne na to poukazujú aj analyzované vzorky. Dubové drevo je možné po kombinácií oboch vzoriek datovať s viac než 95 % pravdepodobnosťou medzi roky 1164 – 1253 n. l. (obr. 3). Slivkové drevo po kombinácii vykazuje dva vrcholy datovacej krivky, pričom pravdepodobnejší, v ktorom sa nachádza medián a je podložený aj artefaktmi z lokality, spadá do rozptylu rokov 1273 – 1306 n. l. (obr. 4). Vzorky duba a slivky nie je možné navzájom kombinovať, čo podporuje hypotézu, že dubové drevo odobrané na datovanie bolo z centrálnej časti kmeňa a je aj viditeľne staršie ako výstavba samotného valu, ktorý je datovaný tou najmladšou vzorkou, pochádzajúcou zo slivkových prútov.

Z prednej strany valu je možné predpokladať bermu. Staviteľia pravdepodobne využili plochu miernej šije, ktorú nebolo nutne upravovať a jednoznačne oddeliť od terénu. Z vnútornej strany fortifikácie bola vysekaná do podlažia priekopa, z ktorej extrahovaný materiál slúžil na výstavbu valu. Priekopa musela byť udržiavaná vyčistená až do zániku jej funkcie. Pri päte kopca sa totiž nachádzala silne prepálená vrstva obsahujúca drobné uhlíky a spálené kúsky hliny a mazanice, ktorá sa sem zosunula počas deštrukcie vrcholovej časti hrádku. Neskôr ju prevrstvila hnedou hlinou rovnako ako celé teleso valu. Keramický materiál z nej patrí do rovnakého nálezového horizontu ako na vrcholovej plošine, ktorému odpovedá aj rádiouhlíkové datovanie. Depresia sa po prvotnom zásype deštrukčnou vrstvou z vrcholovej plošiny zanášala postupne tmavým humusom.

Záver

Prvá výskumná sezóna hrádku na kopci Hradisko odhalila jednofázové stredoveké osídlenie s viacerými fortifikačnými prvkami. Terénny výskum časti zástavby vrcholovej časti hrádku bude dokončený v sezóne 2019. Po jeho skončení bude nasledovať celková evalvácia hnutel'ných a nehnuteľných pamiatok. V sonde vedenej vonkajším, v teréne najlepšie rozoznatel'ným opevnením bola odhalená vnútorná štruktúra v podobe viacerých stratigrafických vrstiev, vrátane zuhoľnateného dreva. Archeobotanický rozbor vzoriek poukázal na dve použité dreviny: dub a slivku. Rádiouhlíkové datovanie určilo výstavbu tohto valu približne do poslednej štvrtiny 13. storočia.

Zdroje

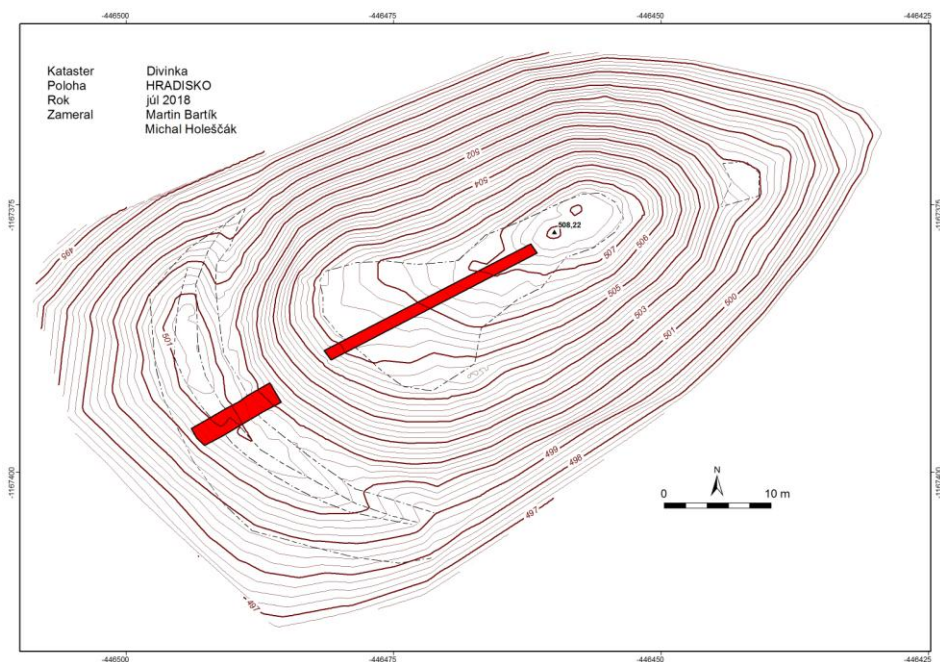
- BEŇKO, J.: *Osídlenie severného Slovenska*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo 1985.
- FARKAŠ, Z.: Stredoveké opevnenie Starý Zámok II pri Pezinku. In: *Zborník Slovenského národného múzea 109. Archeológia 25*. Bratislava: Slovenské národné múzeum. Archeologické múzeum 2015, s. 257 – 295.
- HABOVŠTIAK, A.: Stredoveké hrádky na Slovensku. In: *Vlastivedný časopis*, 1972, roč. 21, č. 1, s. 2 – 8.
- MALEC, J.: Drobné stredoveké fortifikácie na strednom Považí. In: *Zborník Slovenského národného múzea 104. Archeológia 20*. Bratislava: Slovenské národné múzeum. Archeologické múzeum 2010, s. 119 – 136.
- MORAVČÍK, J.: Archeologické nálezy v Považskom múzeu v rokoch 1981 – 1985. In: *Vlastivedný zborník Považia XVI*. Martin: Považské múzeum 1991, s. 5 – 42.
- PETROVSKÝ-ŠICHMAN, A.: Slované osídlenie severného Slovenska. In: *Vlastivedný zborník Považia VI*. Martin: Považské múzeum 1964, s. 50 – 106.
- RUTTKAY, M.: Príspevok k poznaniu malých stredovekých opevnení na juhozápadnom Slovensku. In: *Archaeologia historica*, 1992, roč. 17, s. 253 – 262.
- Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I*. Bratislava: Veda 1977.

Kontakt autorov

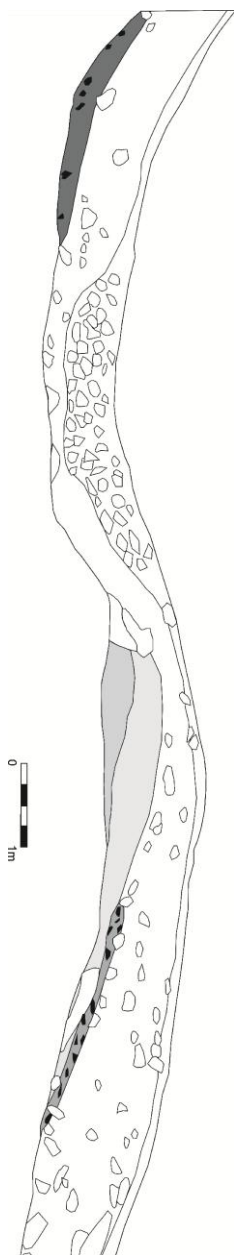
Mgr. Michal Holeščák, PhD., Archeologický ústav SAV, Akademická 2, 949 21 Nitra, e-mail: michal.holescak@savba.sk

Mgr. Andrea Slaná, PhD., Považské múzeum v Žiline, Topoľová 1, 010 03 Žilina, e-mail:
slana@pmza.sk

Obrazová príloha

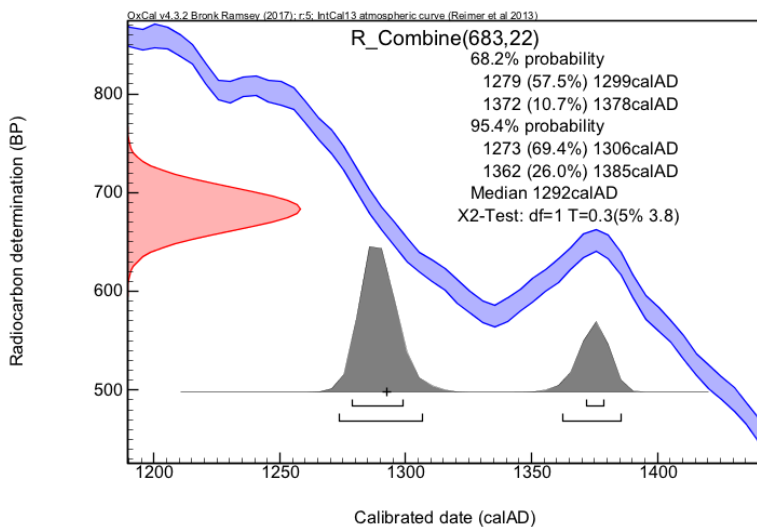

Obr. 1. Geodetické zameranie hrádku s vyznačenými sondami (červená farba).

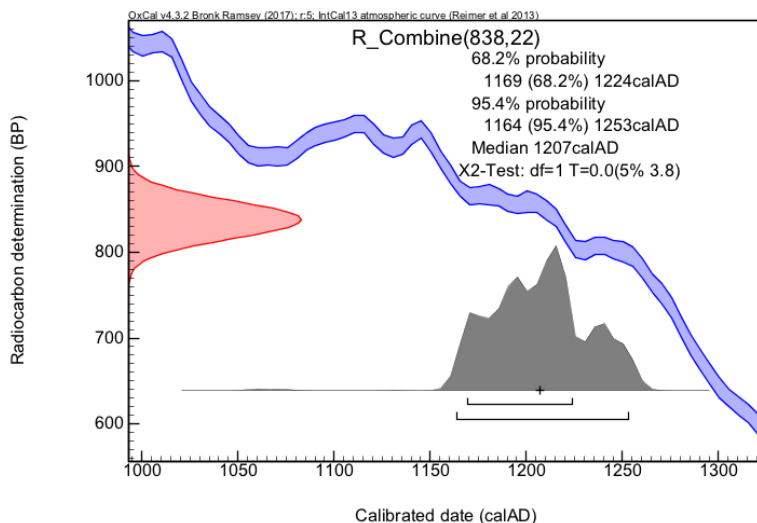

Obr. 2. Profil rezu vonkajším valom s vyznačenými prepálenými vrstvami (sivá farba).

Obr. 3. Kombačná kalibrácia vzoriek z dubového drevá

Obr. 4. Kombačná kalibrácia vzoriek zo slivkového drevá